

ПРИРОДНО МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ
<p>1. Датум и орган који је именовao комисију</p> <p>На својој VIII седници одржаној 28. марта 2013. године, Наставно-научно веће Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду, именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата Мирослава Ивановића под насловом „Стање и могућности развоја културног туризма у Западној Србији“.</p> <p>2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</p> <ul style="list-style-type: none"> - др Јован Ромелић, редовни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, уже научна област: Друштвена географија, 03.04.2000., председник - др Анђелија Ивков Цигурски, ванредни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, уже научна област: Друштвена географија, 01.05.2010., ментор - др Снежана Бесермењи, редовни професор, Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, уже научна област: Друштвена географија, 07.03.2011., члан - др Татјана Пивац, доцент Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, уже научна област: Туризам, 02.07.2009., члан - др Селим Шаћировић, доцент Природно-математичког факултета у Нишу, уже научна област: Друштвена географија, 26.05.2008., члан
II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ
<p>1. Име, име једног родитеља, презиме:</p> <p>Мирослав, Славко, Ивановић</p> <p>2. Датум рођења, општина, држава:</p> <p>10. октобар 1979. године, Ужице, Србија</p> <p>3. Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив</p> <p>Природно-математички факултет у Новом Саду, Туризам, Дипломирани географ-туризмолог</p> <p>4. Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија</p> <p>09. новембар 2009. године, Туризам</p> <p>5. Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:</p> <p>Природно-математички факултет, Департман за географију, туризам и хотелијерство, <i>Културни туризам у Златиборском округу</i>, Туризам, 21. новембар 2008. године</p> <p>6. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:</p> <p>Туризам</p>
III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ РАЗВОЈА КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА У ЗАПАДНОЈ СРБИЈИ
IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<p>Докторска дисертација садржи укупно 460 страна, 148 литературних цитата, 49 табела, 288 слика, 49 графикана, 19 карата и 15 прилога.</p>

Поред Предговора, Биографије и Кључне документацијске информације, као издвојених делова у раду, докторска дисертација садржи укупно тринаест поглавља.

Поглавља означавају следеће целине:

1. Увод (1. страна), 2. Методологија рада (од 2. до 3. стране), 3. Културни туризам (од 4. до 36. стране), 4. Територија истраживања (од 37. до 91. стране), 5. Преглед културних добара Западне Србије (од 92. до 311. стране), 6. Материјална база развоја туризма (од 312. до 343. стране), 7. Туристичка валоризација културних добара (од 344. до 381. стране), 8. Анализа стања културног туризма Западне Србије (од 382. до 403. стране), 9. Ставови туриста о културном наслеђу Западне Србије (од 404. до 413. стране), 10. Перспективе развоја културног туризма Западне Србије (од 414. до 433. стране), 11. Закључак (од 434. до 435. стране), 12. Литература и извори података (од 436. до 445. стране), 13. Прилози (од 447. до 456. стране).

Кроз поглавље *Увод* дате су смернице о садржини докторске дисертације. Такође, дате су и основне напомене о тематици која је у раду обрађена.

У поглављу *Методологија рада* дефинисани су предмет истраживања, циљеви и задаци истраживања. Издвојене су научне хипотезе, коришћене научне методе и очекивани резултати, односно друштвени и научни допринос докторске дисертације проналажењу конкретних смерница у креирању туристичке понуде посматраног подручја.

Поглавље *Културни туризам* обухвата приказ основних појмова овог облика туристичких кретања, узимајући у обзир ставове домаћих и страних струћњака. У поглављу се разматрају и дефинишу појмови: туристичке културне потребе; мотиви културних туристичких кретања; ресурси културног туризма; туристички производ у културном туризму; врсте културног туризма; институционални оквир развоја културног туризма; прописи у области културе; туризма и културне баштине; извори (ко)финансирања културе и културног туризма; искуства неких земаља у развоју културног туризма; културне руте у Европи и Србији; европски градови културе са освртом на кандидатуре Београда и Новог Сада и тренд културног туризма у свету.

Наредно поглавље, *Територија истраживања*, даје приказ географског положаја територије коју Западна Србија обухвата, као и припадајућих округа и општина. У делу поглавља под називом Туристичко географски положај дат је приказ географског положаја Западне Србије, карактеристике граница, туристички и функционални положај кроз оцену повољности за развој културног туризма. Административна подела укључује приказ политичке (административне) поделе Западне Србије са основним карактеристикама округа и окружних центара. Део Физичко-географске карактеристике од значаја за туризам даје преглед рељефних, климатских, хидрографских, педолошких и биогеографских карактеристика простора Западне Србије. Анализиран је утицај природних карактеристика Западне Србије на унапређење културног туризма. Део поглавља под називом Друштвено-географске карактеристике од значаја за развој културног туризма обрађује подручје Западне Србије кроз историју, становништво, промене броја становника, као и структуру становништва кроз полно-старосну, националну, и образовну структуру. Представљене су и привредне карактеристике подручја (пољопривреда, индустрија, занатство, трговина, угоститељство и туризам). Представљена су и насеља, двадесет и четити општине и три окружна центра.

У поглављу *Преглед културних добара Западне Србије*, дат је основни преглед културних добара Западне Србије. Сва културна добра су, у зависности од физичких, уметничких, културних и историјских својстава, а и од могућности њихове презентације, подељена у групе које је прихватио UNESCO. Културна добра Западне Србије су презентована у оквиру типологије која одговара стању на терену. *Археолошка налазишта*, као непокретна културна добра, су најчешће из периода неолита, али и периода антике и средњег века. Објекти као *дела са споменичким и уметничким вредностима*, су представљена као разноврсна и многобројна група добара који сведоче о духовним вредностима Западне Србије. Обухватају објекте који се разликују по начину градње, уређености, али и културној вредности. Сходно постојећим приликама, приказани су верски објекти православне, исламске и католичке вере, а према својим карактеристикама дефинисани су као: цркве брвнаре (карактеристичне по историјској улози, значају, начину градње и изгледу), цркве, џамије (као објекти у којима се и данас обављају верске службе, али поседују неке од атрактивности за туристичка кретања) и остале објекте значајне по својим уметничким и споменичким својствима. У категорију осталих објеката сврстани су објекти репрезентативне архитектуре који, према времену настанка, функцији, карактеристикама градње и значају, представљају изузетне примере градитељства и као такви могу имати значајну туристичку функцију (мостови, куле, ханови, конаци, куће као репрезентативни објекти грађевинарства и зграде са споменичким и уметничким својствима). *Просторне културно-историјске целине* су представљене као амбијенталне целине које обухватају чаршије, трговачке улице, базаре, пијаце. Ово су места у градским срединама у којима су некада били центри трговине, културе, сусрета и забаве. Обухвата опис старих градских језгра, значајних сеоских амбијенталних целина, етно-паркова, средњевековних градова и утврђења и манастирских комплекса. *Знаменита места и спомен обележја* обухватају просторе и објекте који имају посебан значај за историју народа овог краја и представљају типичне споменике, који појединачно или у облику споменичких комплекса, указују на значајне догађаје, личности и места. Представљени су као појединачни споменици, спомен куће и меморијални комплекси. Као посебан део су обрађене спомен зграде, спомен комплекси из периода НОР-а, спомен куће и индустријско наслеђе Западне Србије. *Фолклорно наслеђе Западне Србије* обухвата опис

стваралаштва заснованог на традицији које се може изразити речима, музиком, покретом, извођењем и облицима материјалне културе. Посебан акценат је стављен на народно уметничко стваралаштво, са нагласком на народну ношњу овог предела, личне и друштвене обичаје, народне песме и игре, значај који имају културно-уметничка друштва у очувању наслеђа, објекте народног немарства, старе занате и традиционалну гастрономску понуду Западне Србије. *Манифестације Западне Србије* обухватају сва остварења која се приказују на сцени, а која подразумевају посматрање, контактирање између ствараоца, извођача и посматрача. Поред уметничких остварења, у ова дела спадају и: остварења сценске и филмске уметности, представе, приредбе и фестивали, културне и забавне манифестације различитих садржина, пословне манифестације, окупљања и спортске манифестације. Манифестације Западне Србије су презентоване по општинама. *Установе културе са својим активностима* дају опис, с обзиром на значај, музеја, домова културе (културних центара), али и галерија, позоришта, биоскопа, историјских архива и свих институција које, у недостатку адекватних установа, утичу на креирање и презентацију одређених културних добара неког места. *Знамените личности Западне Србије* је део поглавља који даје приказ личности које су рођењем, пореклом, животом или смрћу, свом народу оставили у завет сјајна дела материјалне и духовне културе, који данас представљају бисере у туристичкој понуди целе Србије. Приказане су знамените личности из I и II Српског устанка, I и II Светског рата, а независно од историјске компоненте, личности из поља књижевности, науке, уметности, индустрије, грађевинарства, архитектуре, политике и свештенства. Посебан део поглавља обрађује и знања познатих савременика који још увек дају допринос развоју уметности, књижевности, спорту, привреди и јавном животу Србије уопште.

Поглавље *Материјална база развоја туризма Западне Србије*, приказује стање туризма у Западној Србији и стратегије даљег развоја у сагласности са постојећом материјалном базом. Детаљно је дат опис саобраћајница и саобраћајних средстава, туристичко-угоститељске капацитета за смештај и исхрану, обима и структуре туристичког промета у Западној Србији, установа за унапређење и промоцију туризма, као и организационих фактора културног туризма.

Поглавље *Туристичка валоризација културних добара* у себи садржи детаљну валоризацију скоро свих културних добара Западне Србије. У оквиру Туристичке валоризације 1, приказана је туристичка валоризација која се најчешће користи у нашим научним круговима. Ради избегавања субјективности у оцењивању, поред аутора, у оцењивању су учествовала још два стручњака различитих профила. Туристичка валоризација 2 је валоризација извршена по методологији Hilari du Cros, где су, као критеријум за избор за вредновање, узета само културна добра која су у Валоризацији 1 имала оцену већу од 3 (регионални и шири значај).

У поглављу *Анализа стања културног туризма Западне Србије* вршена је оцена развијености културног туризма, али и туризма уопште, и то кроз: PEST анализу, SWOT анализу и Benchmark анализу, где је упоређиван значај и активност археолошког наслеђа, музеја на отвореном, старих градова и утврђења, манастирских комплекса, наслеђа из периода НОР-а, индустријског наслеђа, традиционалних производа, филмских фестивала и музеја.

Ставови туриста о културном наслеђу Западне Србије је поглавље у коме на основу истраживања на терену, указује на улогу коју културно наслеђе Западне Србије има у укупним туристичким кретањима, степен мотивисаности туристичких посета Западној Србији културним добрима и оцену степена атрактивности појединих врста културних добара. Истраживање обухвата већи део фактора који утичу на формирање туристичке културне потребе, као и факторе који утичу на иницијативу, организацију и реализацију културних кретања у Западној Србији.

Поглавље *Перспективе развоја културног туризма Западне Србије* бави тематиком везаном конкретне предлоге за развој културног туризма у Западној Србији и то кроз: образовање и анимацију локалног становништва; унапређење заштите и афирмације споменичког наслеђа; унапређење сарадње и координације између носилаца развоја културе и туризма; развој људских ресурса; унапређење функције истраживања, развоја и планирања кроз сарадњу и кооперацију; развој културних рута у Западној Србији и регионални маркетинг и промоцију.

У *Закључку* су изнесени најзначајнији резултати до којих је кандидат дошао у свим деловима докторске дисертације.

У поглављу *Литература и извори података*, наведени су изузетно обимни и актуелни домаћи страни извори везани за истраживану проблематику.

У поглављу *Прилози* приказани су важеће Уредбе, Правилници, Решења и Одлуке које се примењују у раду Министарства културе и информисања у области културе и културних добара, списак сертификованих путева културе у Европи, број становника у насељима Западне Србије по пописним годинама, површина територија и број насељених места у Западној Србији, туристички промет у туристичким и осталим местима у Западној Србији и изглед спроведене анкете.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

У уводном делу рада кандидат је поставио проблем, средишњу тему рада и радну хипотезу са очекиваним научним доприносом и композиција рада. У оквиру поглавља *Методологија рада* кандидат је дефинисао предмет рада, циљеве рада, задатак рада, методе коришћене при прикупљању, обради и анализи података. Као предмет рада, утврђена је анализа вишеструке улоге културних туристичких кретања у туризму Западне Србије, суштински приступ потенцијалима културног туризма и проблематици њиховог туристичког искоришћавања. Предмет обухвата сагледавање квалитативних и квантитативних аспеката овог облика туризма, односно, туристичка путовања мотивисана културним туристичким потребама и њихов значај за развој туризма овог простора. Циљеви рада усмерени су на стицање сазнања кроз анкетна истраживања и научну дескрипцију, класификацију, експликацију и предикцију појава и процеса из домена културног туризма. Задатак докторске дисертације је фокусиран на неколико елемената: истраживање тржишне оријентације пословања установа из сегмента културног туризма; истраживање маркетинг микс-а у културном туризму; истраживање пословне оријентације носиоца културно-туристичке привреде. Затим, обухвата туристичко позиционирање Западне Србије у сфери националних културно-туристичких кретања и утврђивање конкурентности Западне Србије у сфери међународних културно-туристичких кретања. Методе коришћене при прикупљању података су теренско истраживање и историјска метода; при обради података: статистичка и компаративна метода, при анализи: квантитативна и квалитативна анализа садржаја. Додатне методе које су коришћене у овом раду су: SWOT анализа, PESTEL анализа, Vanchmark анализа и картографски приказ.

Кроз поглавље *Културни туризам*, кандидат указује да су, у глобалним туристичким размерама, култура и богато културно наслеђе значајан чинилац конкурентности укупног туристичког производа. Кандидат разматра појам и значај културног туризма, узимајући у обзир ставове домаћих и страних струћњака, истичући да је културни туризам мотивисан потребом да се посете места са атрактивним културним и уметничким садржајима, било да се они односе на свакодневни живот локалног становништва, било да су у питању догађаји културног садржаја, културна добра или антропогене и природне целине, како би се упознале, разумеле, доживеле и поштовале различите локалне или регионалне културе. На изузетно јасан начин, кандидат дефинише све појмове везане за културни туризам: потребе, мотиве, ресурсе, туристички производ и врсте културног туризма. Кандидат се бави анализом институционалног оквира за развој културног туризма и прописима у области културе, туризма и културне баштине. На таксативан начин кандидат указује и на постојеће и потенцијалне изворе финансирања културе и културног туризма, узимајући у обзир расположиве домаће и стране изворе средстава. Како би указао на степен могућег развоја културног туризма, кандидат истиче и искуства Грчке, Немачке, Француске и Велике Британије у развоју овог вида туризма. Кандидат анализира и културне руте, као производе који генеришу културни диверзитет и омогућавају мултидимензионалну и континуирану размену добара, идеја, знања и вредности међу људима, државама, регијама и континентима поткрепљујући њихов значај приказом најзначајнијих европских културних рута. Кандидат се бави анализом кандидатуре Новог Сада и Београда за престижну титулу града културе 2020. године, којима се пружа могућност да промовишу и унапреде своје културне вредности, истакну различитости, али и извуку социо-културне и економске користи. Позивајући се на предвиђања WTO, UNESCO-а и ETCN, кандидат истиче и тренд да културни туризам постане један од пет водећих туристичких кретања у будућности.

Кроз поглавље *Територија истраживања* кандидат је детаљно представио туристичко-географски положај, административну поделу, физичко-географске карактеристике од значаја за туризам и друштвено-географске карактеристике Западне Србије. Приликом дефинисања територије Западне Србије, кандидат наводи регионализације бројних домаћих аутора, при чему се ограничава на територију Мачванског, Колубарског и Златиборског округа, ради свеобухватнијег прикупљања података и прегледнијег приказа резултата истраживања. Кроз поглавље Физичко-географске карактеристике од значаја за развој туризма кандидат је јасно указао на значај природних потенцијала за даљи развој туризма на простору Западне Србије. Кандидат је на адекватан начин представио рељеф Западне Србије, климатске, хидрографске, педолошке и биоеографске карактеристике Западне Србије. У поглављу Друштвено-географске карактеристике Западне Србије кандидат представља историјат подручја и анализира становништво, привреду и насеља. На адекватан начин у раду представља структуру становништва, анализирајући је кроз полно-старосну, националну, образовну и структуру према активности. У даљем раду се на одговарајући начин бави привредним карактеристикама подручја и на јасан начин представља пољопривреду, индустрију, занатство, трговину, угоститељство и њихову везу са туризмом. На јасан начин представља карактеристике насеља Западне Србије и градове Шабац, Лозницу, Ваљево и Ужице, као градске центре Западне Србије. Анализира остала насеља на подручју дата три округа и наводи да већином обилују низом атрактивности које могу омогућити развој културног туризма.

У најобимнијем поглављу *Преглед културних добара Западне Србије* кандидат се, на изузетно експлицитан начин, бави проблематиком поделе културног наслеђа, узимајући у обзир његове специфичности, време и начин настанка, културне, историјске и уметничке вредности. Кроз Археолошка налазишта Западне Србије, кандидат даје опширни преглед локалитета из периода неолита, али и из периода антике и средњег века. Под називом Дела са споменичким и уметничким својствима, кандидат обједињује разноврсну и многобројну групу добара који сведоче о духовним вредностима Западне Србије. Приказујући верске објекте православне, исламске и католичке вере (цркве брвнаре, цркве и цамије), кандидат обрађује и остале објекте значајне по својим уметничким и споменичким својствима (мостови, куле, ханови, конаци, куће и зграде). Представљајући

Просторне културно-историјске целине, кандидат истиче да су то амбијенталне целине које обухватају чаршије, старе градове, трговачке улице, базаре, пијаце. Кандидат напомиње да су ове целине недовољно афирмисане, уређене и доступне туристима. Кроз ово поглавље аутор даје преглед заштићених старих градских језгра, значајних сеоских амбијенталних целина, етно-паркова, средњовековних градова, утврђења и манастирских комплекса. Анализира њихово стање и значај који имају за културна туристичка кретања у Западној Србији. У делу Знаменита места и спомен обележја, кандидат се бави анализом простора и објекта који имају посебан значај за историју народа овог краја и представљају типичне споменике који указују на значајне догађаје, личности и места. Кандидат посебно обрађује Спомен зграде из периода НОР-а, Спомен комплексе НОР-а, Спомен куће и индустријско наслеђе Западне Србије. Кроз део Фолклорно наслеђе Западне Србије, кандидат приказује народну уметност која се спонтано развијала кроз бурне историјске прилике, а представља део материјалне и духовне културне баштине Западне Србије. Кандидат на адекватан начин представља специфичности народне ношње, обичаје и веровања (породични, календарски и обичаји уз послове), народну игру и песму, музику и песме, културно-уметничка друштва, објекте народног неимарства (кућу, привредне зграде, воденице и ваљарице), старе занате и гастрономску понуду Западне Србије. Кроз део Манифестације Западне Србије, кандидат разврстава манифестације према садржају на као уметничке, забавне, образовне, културне, етнографске, привредне, политичке, историјске, спортско-рекреативне и др. Истиче да су, по својој природи, прилагођене туристичкој презентацији и привлачне за посетиоце. Кандидат на адекватан начин указује да манифестације подразумевају систематско планирање, развој и маркетинг, и да су својеврстан катализатор и изграђивач имиџа Западне Србије. Кандидат указује на значај који установе културе имају на развој културног туризма кроз део Установе културе са својим активностима. Кроз ову грађу, кандидат истиче значај регионалних и локалних институција које се баве заштитом и презентацијом културног наслеђа. Кандидат се бави приказом проблематике рада регионалних Завода за заштиту споменика култура и историјских архива, музеја, позоришта, библиотека, галерија и домова културе са територије Западне Србије. Кандидат указује и на значај који појединци, личности које су рођене или део свог животног века провеле на територији Западне Србије, а које су у наслеђе оставили сјајна дела материјалне и духовне културе. Кандидат даје преглед и личности из I и II Српског устанка, I и II Светског рата, а независно од историјске компоненте личности из поља књижевности, науке, уметности, индустрије, грађевинарства, архитектуре, политике и свештенства. У посебном делу поглавља кандидат обрађује и знаћај познатих савременика који још увек дају допринос развоју уметности, књижевности, спорту, привреди и јавном животу Србије уопште.

Кроз поглавље *Материјална база развоја туризма*, кандидат повезује основне елементе стања развијености туризма са потенцијалима за развој културног туризма. Кандидат посебно обрађује стање саобраћајница и саобраћајних средства на простору Западне Србије, као и туристичко-угоститељске капацитете за смештај и исхрану који представљају базу развоја туризма уопште. Поред наведеног, кандидат разматра и значај рада и умреженост установа за развој тј. унапређење туризма на територији Западне Србије, и даје шематски приказ организационих фактора развоја културног туризма. Кандидат указује на масовност туристичких кретања Западне Србије, у просторном и временском контексту.

Вредновање културног наслеђа, кандидат износи у оквиру поглавља *Туристичка валоризација културних добара Западне Србије*. У делу Туристичка валоризација 1, користећи се процесом стандарне туристичке валоризације, уз ангажовање стручњака из других области, пре свега антропологије и етнологије, кандидат даје појединачну и општу оцену вредности културног наслеђа Западне Србије. Кандидат описује методологију и поступак туристичке валоризације, где поред стандардних елемената за валоризацију уводи и додатне елементе уз помоћ којих се ближе одређује туристичка вредност наслеђа. Кандидат указује на чињеницу да предметно културно наслеђе има регионални и шири регионални значај. Примењујући поступак Туристичка валоризација 2, кандидат врши додатну процену туристичке вредности културног наслеђа. Кандидат користи методологију *Hilari du Cros*, где су, као критеријум за избор за вредновање, узета само културна добра која су у валоризацији 1 имала оцену већу од 3 (регионални и шири значај). Кандидат указује да спроведене валоризације културног наслеђа указују на вредност које оно има за туристичка кретања, а на основу њих се може приступити креирању и реализацији стратешких и планских докумената развоја културног туризма Западне Србије и шире.

У поглављу *Анализа стања културног туризма Западне Србије*, кандидат користи разне анализе како би указао на стање и значај развоја културног туризма Западне Србије. Кандидат поред стандардне SWOT анализе, користи PEST анализу како би указао на утицај општег окружења (политичких, економских, социокултурних и технолошких фактора) на тржиште културног туризма. У наставку, кандидат користи концепт BENCHMARK анализе како би, на иновативни начин, искористио позитивну праксу и искуство других установа/регија путем имплементирања елемената њиховог начина пословања у установе тј. регију Западна Србија. Кандидат посебно користи функционални и конкурентски benchmarking како би анализирао и упоређивао археолошко наслеђе, музеје на отвореном, старе градове и утврђење, манастирске комплексе, наслеђе из периода НОР-а, индустријско наслеђе, типичне производе подручја, филмске фестивале и музеје.

Кроз поглавље *Ставови туриста о културном наслеђу Западне Србије* кандидат презентује истраживање спроведено на подручју Западне Србије, које представља једно од најзначајних и најоригиналнијих поглавља овог рада, посебно ако се има у виду чињеница се на подручју Западне Србије не спроводе истраживања у сектору туризма и културе. Кроз истраживање, кандидат утврђује улогу коју културно наслеђе има у укупним

туристичким кретањима у Западној Србији, степен мотивисаности туристичких посета Западној Србији културним добрима, идентификује и оцењује степен атрактивности појединих врста културних добара. На крају овог поглавља, кандидат је детаљно приказао и анализирао ставове туриста и извео одређене констатације указујући на трендове, ставове и мишљења туриста који су учествовали у истраживању.

Кроз *Перспективеразвоја културног туризма Западне Србије* кандидат се детаљно бави проблематиком унапређења стања културног туризма у Западној Србији. Поглавље представља једно од значајних делова дисертације, јер је у њему кандидат анализирајући стратешка и планска документа развоја туризма на свим нивоима организовања и износећи чињенице добијене истраживањем, указао на могуће правце и облике развоја културног туризма у Западној Србији. Кандидат перспективе развоја културног посматра кроз кључне сегменте развоја, и то: образовање и анимацију локалног становништва, унапређење заштите и афирмацију споменичког наслеђа, унапређење сарадње и координације између носилаца развоја културе и туризма, развој људских ресурса, унапређење функције истраживања, развоја и планирања кроз сарадњу и кооперацију, формирање културних рута кроз Западну Србију и шире и регионални маркетинг и промоцију.

У поглављу *Закључак* кандидат је прецизно издвојио најзначајније резултати до којих је дошао у току израде докторске дисертације. У поглављу *Прилози* приказани су важеће Уредбе, Правилници, Решења и Одлуке које се примењују у раду Министарства културе и информисања у области културе и културних добара, списак сертифицираних путева културе у Европи, број становника у насељима Западне Србије по пописним годинама, површина територија и број насељених места у Западној Србији, туристички промет у туристичким и осталим местима у Западној Србији и изглед спроведене анкете.

Наведена *Литература и извори података* су обимни, актуелни (како домаћи, тако и страни) и везани за истраживану проблематику.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Таксативно навести називе радова, где и када су објављени. Прво навести најмање један рад објављен или прихваћен за објављивање у часопису са ISI листе односно са листе министарства надлежног за науку када су у питању друштвено-хуманистичке науке или радове који могу заменити овај услов до 01. јануара 2012. године. У случају радова прихваћених за објављивање, таксативно навести називе радова, где и када ће бити објављени и приложити потврду о томе.

Кандидат има укупно 14 објављених научних радова од којих један рад категорије М72, један рад категорије М42, један рад категорије М45, један рад категорије М52, један рад категорије М53, четири рада категорије М33 и пет радова категорије М63.

Радови који су објављени на основу резултата истраживања у оквиру рада на овој дисертацији су следећи:

Ивановић, М. (2009): *Културно наслеђе у туризму југозападне Србије*, Задужбина Андрејевић, Београд (М42)

У овом монографском издању, аутор изучава и вреднује спој туризма и културе у сложеним туристичким кретањима. Концизно упућује на туристичко-географске, природне и антропогене карактеристике дестинације чиме ово подручје отвара за шире туристичко експлоатисање у домену културног туризма.

Тар, Д., **Ивановић, М.**, Бернардини, П., Живков, Г., Живковић, К., Тодоровић, М., Стојанов, Д., Кукић, Т. (2012): *Стање и перспективе развоја типичних производа у Златиборском округу*, Регионална развојна агенција Златибор, Ужице (М45)

Аутор се бави значајем типичних производа Златиборског округа за обogaћивање понуде ове туристичке дестинације. Циљ је да се укаже на природну повезаност сектора туризма и сектора типичних производа, односно на начин који омогућава да се туристима понуди додатни садржаји доживљаја, а произвођачима типичних производа отвори могућност за остваривање додатних прихода.

Ивановић, М. (2007): *Савремене карактеристике туризма на Златибору*, Научно-стручни часопис Туризам, No 10, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад, стр. 167-170 (М52).

Проучавањем постојећих и установљавањем нових облика туристичких кретања, аутор настоји да открије начин на који Златибор, као туристичка дестинација, прилагођава своју понуду све комплекснијим потребама туристичке тражње. Истраживањем ове врсте, установљава се скуп мера и пројеката које би требало спровести у циљу побољшања понуде Златибора као једне од водећих дестинација планинског туризма у Србији.

Ivanović, M., Milićević, B. (2009): *Some Challenges of Creating a New Brand of Serbian Tourism: Case Study - The Republic of Užice*, Turizam, Faculty of Science, Department of geography, tourism and hotel management, Novi Sad. Vol. 13 Issue 1, p. 17-27. (M53)

Аутори разматрају могућност брендирања Ужичке републике као производа културног туризма. Представљен је оквир стратегије и неопходних корака у брендирању овог производа са освртом на позитивне ефекте на развој дестинације. Циљ је да се укаже на значај оживљавања занемареног периода националне историје за развој туризма Ужичког краја.

Ivanović, M., Milićević, B. (2009): *Some E-commerce Implications on Tourism Industry Development*, BALCOR 2009, Constanta, Romania (M33)

Аутори представљају модел и предлажу оквир који би допринео планирању и имплементацији иницијатива електронског пословања у туризму. Циљ је да се превазиђу баријере у комуникацији између туристичких дестинација и крајњих потрошача, унапреди понуда дестинације и њена доступност коришћењем ICT могућности.

Ивановић, М., Селаковић, Д. (2012): *Типични производи у руралном туризму Западне Србије*, Институт за међународне односе (ИМО) и Клуб Село, Осиек (M33)

Аутори разматрају могућност искоришћења типичних прехранбених и занатских производа у обогаћивању понуде у културном туризму. Западна Србија остварује значајне резултате у пољопривредној производњи и агроиндустрији. Узимајући у обзир да је Западна Србија један од четири туристичка подручја у Србији, аутори истичу да ови сектори представљају велики потенцијал за унапређење развоја читаве територије.

Ивановић, М. (2009): *Туристичка валоризација старих градских језгара и значајних сеоских амбијенталних целина југозападне Србије*, Зборник радова Савремене тенденције у туризму, хотелијерству и гастрономији 2009, ПМФ, Нови Сад (M33)

Аутор разматра валоризацију старих градских језгара и значајних сеоских амбијенталних целина као могућност њиховог укључивања у савремене туристичке токове као компламентарног туристичког мотива. Како су ове целине недовољно туристички афирмисане, а у контексту одрживог туризма, у раду се разматра њихово тренутно стање, неопходна заштита, адекватна туристичка промоција и утврђује степен туристичке привлачности.

Ивановић, М., Селаковић, Д. (2011): *Сеоски туризам у функцији социо-економског развоја региона – бенчмарк анализа*, СЕД 2011, Висока пословно техничка школа, Ужице, Србија (M33)

Аутори разматрају рурални туризам као детерминанту социо-економског развоја региона поређењем руралног туризма у Модени (Италија) са руралним туризмом Златиборског округа (Србија). Циљ је да се укаже на модел најефективнијег тржишног позиционирања који ће Златиборски округ учинити тржишним лидером са високим нивоом задовољства корисника, иновативности и сталног пословног унапређивања.

Ивановић, М., Милићевић, Б. (2008): *Значај предузетништва за развој екотуризма на примеру дестинације Злакуса-Потпеће у општини Ужице*, Зборник радова Перспективе развоја екотуризма, Еколошки покрет С. Митровица, Центар за развој еко и руралног туризма, С. Митровица, стр. 86-100 (M63).

Аутори указују да развој предузетништва на одређеној дестинацији може имати позитиван ефекат на екотуристичка кретања и подизање нивоа свести о значају очуване природне средине. На који начин се, кроз приватно-јавна партнерства, може очувати биодиверзитет у условима масовног туризма показује студија случаја дестинације коју су аутори у овом раду представили.

Ivanović, M. (2009): *Some Features of Western Serbian Tourism*, SED 2009, High Business Technical School, Užice (M63)

Аутор указује на значај транзитног положаја и природних карактеристика Западне Србије. Истиче концентрацију примарних туристичких вредности у којима доминирају геоморфолошки облици, а како је подручје просторно детерминисано као хомогена регија може се сврстати у подручја која имају континуирани туристички развој.

Ивановић, М., Милићевић, Б. (2009): *Значај менаџмент плана за развој екотуристичке дестинације*, II Међународна конференција о екотуризму „Пут до успешног екотуризма“, Национална асоцијација за екотуризам, Сремска Митровица (M63)

Овај рад указује на значај планирања у екотуризму и дефинише одређене критеријуме који би менаџерима могли помоћи у доношењу планских одлука, уважавајући менаџмент развоја екотуризма. Прва лествица у организовању и реализацији екотуризма одређене дестинације је одговарајући менаџмент план који би требало да буде део плана развоја дестинације, региона или државе.

Ивановић, М., Селаковић, Д. (2010): *Манифестације у југозападној Србији, улога и значај*, СЕД 2010, Висока пословно техничка школа, Ужице, Србија (М63)

Аутори разматрају улогу и значај манифестација, у односу на оцену њихове вредности за развој туризма, у повећавању атрактивности одређене дестинације. У разради хипотезе користе туристичку валоризацију манифестација југозападне Србије како би утврдили повезаност њихове посећености са близином других природних и антропогенних вредности. Ово је искоришћено као основа да се утврде неопходни кораци у повећању значаја манифестација за развој туризма одређене дестинације.

Ивановић, М., Селаковић, Д. (2012): *Предуслови за боље пружање услуга исхране и пића и сеоским домаћинствима*, Зборник радова, Удружење "Домаћини за сеоски туризам" & Град Крагујевац, Крагујевац, Србија (М63)

Аутори се баве анализом значаја гастрономије са аспекта квалитета услуга и услуживања у руралном туризму. У том смислу, баве се нормирањем услуга исхране у сеоским домаћинствима као предуслова за унапређење квалитета услуга, али и стандардизацијом услуживања којим ће се остварити висок ниво задовољства туриста.

Ивановић, М. (2008): *Културни туризам у Златиборском округу*, Магистарски рад, рукопис, Универзитет у Новом Саду, ПМФ, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Нови Сад (М72)

У својој магистарској тези, аутор анализира целокупно културно (природно и антропогено) наслеђе Златиборског округа. Користећи различите методе истраживања и вредновања културног наслеђа, аутор даје материјалну базу за креирање туристичког производа у културном туризму, кроз активно укључивање идентификованих тржишних учесника, које ће допринети даљем развоју туризма овог подручја.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживањем територије Западне Србије као дестинације културног туризма истакнути су велики потенцијали и шансе за развој културног и других комплементарних облика туризма којима ова дестинација, без значајнијих улагања, може привући већи број туриста. Истраживањем је потврђена основна хипотеза да туристичка посета Западној Србији доживљава експанзију из године у годину, да су заступљене све старосне групе туриста, да су у Западној Србији заступљени најразличитији облици туристичких кретања, да културно-туристичка кретања немају доминирајућу улогу у укупним туристичким кретањима и да извесни носиоци развоја културног туризма не доприносе адекватној промоцији и унапређењу туризма посматраног простора. Такође истраживања су потврдила хипотезу да постојећи потенцијали Западне Србије представљају значајну основу за развој културног туризма.

Кандидат је кроз своја истраживања извео и констатацију да се развоју културног туризма у свету придаје све већи значај, а као потврда томе јесте и чињеница да је у последњој деценији прошлог века, културни сектор био један од четири сектора са најбржим растом у светској економији. Кандидат такође наводи да постоји све веће интересовање и одговарајућих структура Европске уније за развој културног туризма, што указује на то да управо ова врста туризма омогућава развој културе и очување културних вредности, као и свеукупни економски развој подручја. Културна понуда је битна компонента, како туристичког производа културног туризма, тако и имица дестинације.

Кандидат веома исцрпно разматра посматра постојање корелативних односа у институционалном оквиру за развој културног туризма на подручју Западне Србије. Развој културе, на једној страни, и развој туризма, на другој, нису на адекватан начин координирани ни на националном ни на локалном нивоу. Непостојање адекватних стратешких смерница развоја културе и непрепознатост културног туризма кроз стратешке смернице развоја туризма, доводи до неадекватног третирања културног туризма на подручју Западне Србије, његовог развоја и праћења његових ефеката. Као и планирање, систем адекватног финансијског улагања у сектор културног туризма не постоји. Финансирање културног и туристичког развоја подручја реализује се из различитих извора, различитим интензитетом и без заједничких циљева.

Истраживањима, кандидат указује да су развијене земље Европе и света препознале развој културних рута као систем којигенерише културни диверзитет и омогућава мултидимензионалну и континуирану размену добара, идеја, знања и вредности међу људима, државама, регијама па чак и континентима у дужем временском периоду. Неидентификовани заједнички културни идентитет простора Западне Србије условио је и непостојање иницијативе за осмишљавање регионалних културних рута који би на адекватан начин презентовале културно, природно, историјско и нематеријално наслеђе овог простора.

Поред исцрпне идентификације свих фактора која условљавају и усмеравају развој културног туризма Западне Србије, тад је преглед различитих природних мотива Западне Србије који као изузетно сложени, комплексни и самостални туристички мотиви чине окосницу туристичког значаја дестинације. Брежуљкасто подручје Мачве и Посавине, Подрињско-ваљевске и Старовлашко-рашке планине, многобројне речне долине, умерено-континентална клима са континенталним флувијалним режимом, бројне реке, језера, термоминерални извори и богат биљни и животињски свет су ресурси који деценијама ово подручје чине атрактивним домаћим и страним туристима.

У истраживању је посебна пажња била усмерена ка материјалном и нематеријалном наслеђу овог дела Србије, као изузетном потенцијалу за развој туризма у свим срединама Западне Србије. Специфичан културни колорит даје дестинацији посебну ноту за формирање туристичког производа на основама фолклорног наслеђа у коме се преплићу традиције неколико вероисповести.

У анализи ресурса за развој културног туризма, дата је изузетно исцрпна слика о распореду, физичким, уметничким, културним и историјским својствима културних добара Западне Србије као и њиховој тренутној заступљености у туристичким токовима. Истражујући понаособ културна добра, утврђене су њихове основне вредности и степен инволвираности у развој културног туризма Западне Србије. Приликом утврђивања вредности туристичких атрактивности Западне Србије, односно појава, објеката и простора који имају, поред осталих карактеристика и својство да су атрактивни (интересантни) за туристе и да кроз њих туристи могу задовољити своју туристичку културну потребу, установљено је да је општа туристичка вредност културних добара 3,38 што значи да имају регионални и шири значај. Приликом утврђивања ове вредности, коришћени су елементи: микролокацијски положај и доступност, туристичка вредност амбијента, туристичка опремљеност, туристичка атрактивност и препознатљивост, уклопљеност у туристичко богатство, уметничке вредности, културно историјски значај, посећеност, заступљеност у туристичкој понуди и очуваност. Археолошка налазишта могу имати искључиво шири локални карактер с обзиром на слабу очуваност и незаинтересованост друштва за њихово уређење и експлоатисање у туристичке сврхе. Остала културна добра могу имати регионални или национални карактер, у зависности од врсте и намене културног добра. Поједина културна добра својом туристичком вредношћу превазилазе националне оквире и несумњиво је да се, за сада, препознатљивост Западне Србије заснива управо на њима. То су самосталне туристичке вредности и она у валоризацији имају општу туристичку вредност већу од 4,5. Остала културна добра представљају комплементарне туристичке вредности које, у комбинацији са осталим вредностима, могу задовољити комплексну туристичку потребу. Осмишљеним акцијама установа културе, организатора културних дешавања и организатора туристичких кретања уопште, културна добра Западне Србије могла би добити на вредности и ширем значају.

У даљој анализи културних добара коришћена је валоризација по Hilari du Gros. Анализирани су туристички сектор (тржишна привлачност културних добара и фактори од значаја при дизајнирању туристичког производа) и менаџмент културних добара (културни значај и робусност). На основу ове туристичке валоризације закључено је да су сви посматрани споменици културе погодни за развој туризма у дестинацији, пре свега манастири, затим просторне културно-историјске целине, појединачни споменици културе и археолошки локалитети.

У поступку анализе постојећег стања развоја културног туризма Западној Србији коришћен је низ истраживачких и креативних метода од којих се очекује допринос бољој спознаји постојећих проблема или њихово решавање. У првом кораку испитано је стање и утицаји свих релевантних организационих фактора, а у другом кораку је извршено њихово повезивање са конкретним решењима. У току реализације коришћене су PEST, SWOT и BENCHMARK анализе културног туризма у Западној Србији.

Закључак PEST анализе је су непостојање планских докумената, политичка нестабилност, неадекватна кадровска структура, издвајања за културу и туризам, инвестиције у развој туризма и културе, посвећеност приватног сектора развоју културног туризма, образовање запослених у култури и туризму, однос установа

културе и туризма према локалном становништву, истраживање и развој, иновације у туризму, презентација културног наслеђа и инфратруктура фактори који детерминишу развој културног туризма Западне Србије.

На основу SWOT анализе идентификована је снага развоја културног туризма у Западној Србији - развијен и разгранат туристички производ са широким каналима дистрибуције. С друге стране, као слабост идентификована је неуређеност и запуштеност локалитета који би могли бити покретачи развоја културног туризма. Најчешће су то културно-историјски споменици који носе велику уметничку и духовну вредност, а неправедно су запуштени схватањем надлежних културних институција о њиховој значајности. Као могућност развоја културног туризма у Западној Србији истакнуто је унапређење рецептивног и излетничког туризма, као основе развоја културног туризма док опасност лежи у конкурентном екстерном окружењу. Испорна анализа довела је до формирања дрвета проблема развоја културног туризма Западне Србије.

BENCHMARK анализа као континуиран процес мерења нивоа квалитета производа и услуга према добрим праксама указује да културни туризам Западне Србије показује елементе неиновативности, слабе реконструкције и презентације културне историје територије, лошег повезивања понуде великог уметничког и културног наслеђа и недовољне сарадње између општина и организација/установа, у циљу туристичке валоризације културних ресурса.

Истражујући ставове туриста о културном наслеђу Западне Србије дошло се до одређених закључака. Ово је подручје у које се најчешће путује у друштву породице или пријатеља. Најдоступнија је моторизованим туристима, мада многи користе и услуге превоза аутобусом како би је доживели. Вожња возом и даље није атрактиван вид транспорта. Углавном се путује у сопственој режији, док се изузетно ретко користе услуге туристичких агенција. Пре доласка у Западну Србију, туристи углавном користе интернет као извор информација или се консултују са породицом, пријатељима... У Западну Србију се путује на продужени викенд или се бира као успутна станица на дужим путовањима. Најчешће се користи услуга ноћења са доручком или полупансион.

Оно што привлачи туристе јесте одмор, природа, рекреација и, неизоставна, гастрономска понуда. А уколико постоје услови, одлучују се за посету знаменитостима и околини кроз лепезу излета која има је на располагању, спа и wellness садржаје, уживање у лаким (soft) активностима као што су шетње, пешачење, куповина и др. Највеће интересовање постоји за присуство и учешће у манифестацијама традиционалног карактера, посету верским објектима и упознавању културе и традиције ових простора кроз наступе етно удружења, фолклорних група или посету етно парковима.

Анализом стратешких и планских докумената развоја туризма на свим нивоима организовања и износећи чињенице добијене истраживањем, указано на могуће правце и облике развоја културног туризма у Западној Србији. Могућности развоја културног посматра леже у образовању и анимацији локалног становништва, унапређењу заштите и афирмације споменичког наслеђа, унапређењу сарадње и координације између носилаца развоја културе и туризма, развоју људских ресурса, унапређењу функције истраживања, развоја и планирања кроз сарадњу и кооперацију, формирање културних рута кроз Западну Србију и регионални маркетинг и промоцију.

Оваква ситуација даје изузетан потенцијал за даљи рад на развоју културног туризма у Западној Србији, који није на адекватан начин позициониран у туристичком смислу. Потребно је повести рачуна о ревитализацији и валоризацији постојећих објеката традиционалне архитектуре, заштитити их и на адекватан начин представити туристима; постојеће манифестације мотивисане традицијом и културном издићи на виши ниво организације и промоције; на прави начин представити локалну гастрономију у уврстити је у понуду угоститељских објеката у Западној Србији; старе занате поново оживети кроз различите програме (корпарски, опанчарски, кожарски, грнчарски, лицитарски, воденичарство) и на тај начин омогућити туристима да доживе дух прошлих времена; елементе фолклорног наслеђа попут ношње (тканице, мараме, опанци...) и традиционалних инструмената израдити у форми сувенира карактеристичних за Западну Србију; у сарадњи са локалним становништвом развити стратегију представљања локалних обичаја заинтересованим туристима; спровести низ едукација ради повећања заинтересованости локалног становништва за бављење туризмом; кроз сарадњу локалних туристичких организација Западне Србије и локалног становништва формирати заједничке туристичке производе; вршити интензивније промотивне наступе на домаћем и међународном тржишту...

Спровођењем ових и низа других активности културно наслеђе и културни туризам у Западној Србији би могли доживети одрживи просперитет и напредак, уз уклапање у целокупни развој туризма на територији Србије.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА
<p>Предузете истраживачке активности и коришћене статистичке методе, као и приказани резултати, представљају одговарајућу научну апаратуру, помоћу које је дата адекватна слика културног наслеђа као основе развоја културног туризма Западне Србије. Резултати истраживања прате постављене циљеве и задатке истраживања и приказани су јасно и прегледно помоћу табела, графикона, шема и карата, уз одговарајућа тумачења у тексту. Подаци добијени истраживањем су статистички обрађени помоћу адекватних статистичких анализа. Кандидат је резултате истраживања јасно и прецизно тумачио. Наведена литература је врло обимна, савремена и везана за проблематику културног наслеђа и културног туризма. На основу начина приказивања и тумачења података, може се констатовати да рад садржи оригиналне научне резултате који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.</p>
IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:
<p>1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме</p> <p>Докторска дисертација мр Мирослава Ивановића написана је у складу са образложењем наведеним у пријави теме.</p>
<p>2. Да ли дисертација садржи све битне елементе</p> <p>Дисертација садржи све битне елементе који представљају оригиналан научни допринос у области изучавања културног туризма и туризма уопште.</p>
<p>3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци</p> <p>Резултати истраживања докторске дисертације мр Мирослава Ивановића представљају прво детаљно истраживање стања и могућности развоја културног туризма у целој Западној Србији. До сада је ова област туризма искључиво теоријски образлагана, а слично истраживање није вршено ни у другим деловима Србије. Кандидат је користио оригиналну комбинацију метода за утврђивање стања развијености и могућности развоја културног туризма на посматраној дестинацији. Такође, користећи оперативне методе и дугогодишњу праксу, кандидат је приказао и указао на могућности унапређења културног туризма и развоја нових културних рута Западне Србије. На основу наведеног, може се констатовати да докторска дисертација мр Мирослава Ивановића представља оригинални научни рад и пружа конкретан друштвени и научни допринос.</p>
<p>4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања</p> <p>У докторској дисертацији нема недостатака који би утицали на резултат истраживања.</p>
X ПРЕДЛОГ:
<p>На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:</p> <p>На основу укупног сагледавања оцене докторске дисертације кандидата мр Мирослава Ивановића, под насловом „<i>Стање и могућности развоја културног туризма у Западној Србији</i>“, Комисија позитивно оцењује ову дисертацију и предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду да прихвати позитивну оцену и одобри кандидату да докторску дисертацију под овим насловом јавно брани ради стицања академског звања Доктор наука из области туризма.</p>

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

др Јован Ромелић
редовни професор, ПМФ У Новом Саду, председник

др Анђелија Ивков-Цигурски
ванредни професор, ПМФ У Новом Саду, ментор

др Снежана Бесермењ
редовни професор, ПМФ У Новом Саду, члан

др Татјана Пивац
доцент, ПМФ У Новом Саду, члан

др Селим Шаћировић
доцент, ПМФ У Нишу, члан